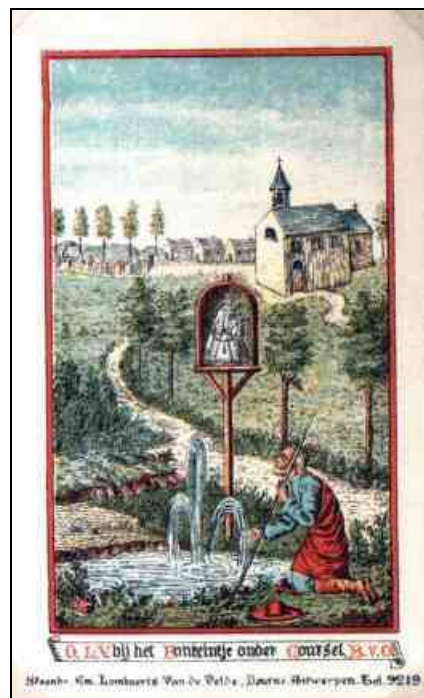

EXAMENOPDRACHT
RELIGIEUZE VOLKSCULTUUR
HET BEDEVAARTSOORD
KOERSEL - KAPEL

Provincie Limburg Opleiding en Training

FINALITEIT TOERISTISCH GIDS LIMBURG

2007 - 2008

DOCENT: Prof. Dr. Hans GEYBELS

CURSIST: Rudy MARIN

De tijd en de omgeving

Dit werkstuk handelt over mirakels en wonderlijke gebeurtenissen. Vandaag de dag lijkt dit uit de tijd. Het is bijgevolg niet onbelangrijk om kort het tijds kader en de omgeving te schetsen. De gebeurtenissen vinden plaats in de omgeving van de gemeente Koersel gelegen tussen Beringen en Hechtel. Ze spelen zich af in het begin van de 19^e eeuw. Een derde van het grondgebied was toen met heide bedekt. In het noordoostelijke deel van de gemeente vinden we nog altijd resten van dit typisch Kempense landschap. De mensen zijn aangewezen op wat de heide voortbrengt: heiplaggen voor bemesting, turf voor verwarming, wissel om te vlechten, leem om te bouwen... De heide is gemeenschappelijk bezit en iedereen maakt er gebruik van. De ouderen hebben de periode van de Franse Revolutie (1789) nog meegemaakt met opeisingen, plunderingen en kerkvervolging. De Boerenkrijg is nog niet lang achter de rug. Na de Fransen komen de Hollanders tot 1830. Samen vormt dit een periode van veertig jaar ellende en armoede. Door de slechte levensomstandigheden waren de mensen zeer onderhevig aan besmettelijke ziekten zoals pest, buikloop, ... Alle hulp is welkom, ook van Onze Lieve Vrouw ... In deze verpauperde omgeving en sombere tijdsfeer is het bedevaartsoord van Koersel-Kapel ontstaan.

De hoofdrolspeler

Omstreeks 1810 komt het gezin Johannes Swartebrouckx-Gijbels-Maria uit Heusden zich vestigen in het gehucht *Vliegeneinde*¹. Ze wonen in een eenvoudige boerderij (de woning kostte 175 fr.)² waarvan een deel ook als herberg is ingericht. Na het overlijden van vader Swartebrouckx worden de boerderij en de herberg verder uitgebaat door de moeder met haar vier kinderen. Jan-Nicolaes wordt geboren in 1765. Er is weinig van hem geweten, maar hij is waarschijnlijk de oudste zoon van het gezin. Jan Swartebrouckx is van 1815 tot 1822 schoolmeester in het dorp. In de ouderlijke herberg gaat het er niet altijd vredig aan toe want getuigenissen wijzen uit dat er regelmatig vechtpartijen zijn. Swartebrouckx staat nochtans bekend als een katholieke man, hij is lid van de "Broederschap van de Rozenkrans" maar hij heeft ook libertijnse vrienden. Hij blijft vrijgezel en sterft in 1837 op 71-jarige leeftijd.

De gebeurtenissen

"Derwijl te Beeringen capellaen was is mij de zaek bekend en van mijnen voorzaed aan mij verhaeld, en voorders hier ze mij gezegd is. In de maand Mey 1826 heeft zekeren mensch dezer parochie een lieve Vrouw beeld dat hij zelfs gemaakt had, aan een Staek geplaatst kort bij de fonteyn, naer verloop van de dagen werd dit beeld van een groot getal menschen bezogt en wierden doorgaens van de kors³ genezen" .

Het citaat⁴ is afkomstig van E.H. Lijnen, pastoor in Koersel van 1829 tot 1864. Het is hem verteld door zijn voorganger E.H. De Neuter die op zijn beurt pastoor was van 1817 tot 1829 en de gebeurtenissen meemaakte. Na toetsing van het citaat aan andere bronnen krijgt men het volgende verhaal

1 MARCEL LENS, "Koersel", Curticella, 1990, p. 317. Afkomstig van "Vliegers" (jager die met valken op jacht ging) en "eynde" (eindpunt van het jachtgebied).

2 MARCEL LENS, "Koersel", Curticella, 1990, p. 298.

3 Koorts.

4 DE KINDER GUSTAVE, VALGAEREN IVO, "Geschiedenis van het Kapelleke bij de Fontein te Koersel", p. 20.

We zijn in het jaar 1826. De 61-jarige “jonkman”⁵ Jan Nicolaas Swartebroucx voelt zich al een tijd ziek. Toch trekt hij op een dag in het voorjaar met paard en kar naar de Hogenbosheide om er heideloof te kappen en russen⁶ te steken. Op een bepaald moment krijgt hij hevige buikkrampen. Hij voelt zich ellendig en verzwakt zienderogen. Swartebroucx denkt dat hij eenzaam zal sterven in de verlaten heide zonder bediening van de Laatste Sacramenten. In zijn stervensnood bidt hij tot Onze Lieve Vrouw om bijstand. Na enige tijd voelt hij beterschap en merkt iets verder een opborrelende bron⁷ op. Hij kruipt ernaartoe en drinkt van het frisse water. Geleidelijk aan verdwijnen de krampen. Jan gelooft dat er een mirakel is gebeurd en maakt de belofte om aan de bron een Mariabeeldje te plaatsen. Op 1 mei trekt Swartebroucx uit dankbaarheid met een zelfgemaakt beeldje en een kastje naar de bron. Hij plant er een staak en bevestigt daarop het kastje met het beeld. Hij doet dit met goede bedoelingen en hoopt dat de voorbijgangers eventjes zullen stoppen om Maria te vereren met een kort gebed.

Het begin van de verering

Aangezien het kapelletje langs een drukke doorgangsweg ligt, valt het zeer snel op en wordt het verhaal als een lopend vuur verspreid. In de periode van het gebeuren zijn er nog geen openbare wegen in de omgeving en gebruiken de mensen de grote weg die van Bree-Peer langs de bron op de weg Koersel-Diest-Leuven uitloopt. Weldra hoort men verhalen over talrijke wonderlijke genezingen van koorts, maagziekten, lamheid, slechte ogen, breuken en vallende ziekte, die aan de bron op voorspraak van Maria verkregen worden. Bovendien wordt het dorp in dezelfde periode geteisterd door de pokken (volgens sommige bronnen worden 30 mensen besmet) en de rode loop⁸. De dorpelingen beginnen te spreken over het mirakel van “O.L.-Vrouw aan den Staak”. De toeloop naar het kapelletje neemt toe en de bedevaarders beginnen giften te offeren.

Het conflict

Swartebroucx, aanvankelijk gedreven door devotie en dankbaarheid, ziet nu lucratieve mogelijkheden. Op 5 mei 1827 bouwt hij een hut van palen en heiderussen en plaatst de staak met zijn beeldje erin. Hij hangt ook een offerblok. Op dat moment spreekt men al over 1000 bezoekers per week met een opbrengst van soms wel 100 gulden⁹.

Dit moet voor die tijd een enorme som geweest zijn als men weet dat een bescheiden woning met tuin amper het dubbele van dat bedrag kostte. De bedevaarders blijven toestromen en Swartebroucx vindt dat hij recht heeft op de giften. Gedurende een 20-tal maanden eigent hij zich de opbrengsten toe. Swartebroucx laat de bedevaarders in de waan dat de giften worden weggenomen door schaapherders. Het is dan ook niet verwonderlijk dat Pastoor De Neuter zich met de zaak bemoeit.

⁵ Vrijgezel.

⁶ Heideloof werd als bemesting en als stalstrooisel gebruikt. Russen waren venige graszoden die als brandstof of afdekking konden gebruikt worden.

⁷ Slechts één bron vermeldt dat het bronnetje ontsprong op het ogenblik dat de zieke Maria aanriep. “O.L.Vrouw aan den Staak of O.L. Vrouw bij het Fonteintje”, Altiora, Antwerpen, 1911, p. 40.

⁸ Buikloop.

⁹ In de Nederlandse tijd (1815-1830) werd er betaald in gulden en stuivers. MARCEL LENS, “Koersel”, Curticella, 1990, p. 209.

Hij vindt het vanzelfsprekend dat de offergaven ten goede moeten komen van de kerkfabriek. Swartebroucx wordt uitgenodigd tot een gesprek maar daagt niet op. Als reactie neemt de pastoor contact op met het bisdom.

Luik ¹⁰ roept op tot voorzichtigheid en maant de pastoor aan om zeker de H. Communie niet te weigeren aan Swartebroucx (pastoor De Neuter staat dus volgens het bisdom waarschijnlijk ook niet recht in zijn schoenen). Het gemeentebestuur wordt er ook bij betrokken. Op 7 september 1828 wordt er een brief gestuurd naar het District Hasselt waarin duidelijk gevraagd wordt of Swartebroucx wel recht heeft op de offerpenningen. Tezeldertijd wordt nagegaan of de gemeente zelf een kapel of bidplaats mag plaatsen.

De gouverneur van Limburg (de Beeckman) reageert snel en persoonlijk vanuit Maastricht. Op 28 oktober 1828 antwoordt hij al dat het O.-L.-Vrouwbeeld mag blijven staan maar hij verbiedt Swartebroucx om de opbrengsten mee naar huis te nemen. De reactie is prompt. Swartebroucx breekt zijn kapel af en plant de staak met het beeld achter zijn woning in een dennenbos. Pastoor De Neuter plaatst daarop een nieuwe kapel op een staak met een offerblok. Swartebroucx is verbitterd wegens het verdwijnen van zijn inkomstenbron en in een “*bekentmaeking*” ¹¹ aan het gemeentebestuur reageert hij nijdig op de jaloeuze reacties en vraagt hij zich af wat hij misdaan heeft. Hij probeert toch nog gelijk te halen en vindt dat de offergaven het beeld toekomen (zijn eigendom). Hij belooft dat de geschonken sieraden aan het beeld “*geattacheert zullen blyven*” ¹¹. Hij “vergeet” hierbij dat hij al twee jaar de inkomsten van het offerblok heeft opgestreken en realiseert zich niet dat de bedevaarders offeren aan de Heilige Maria en niet aan zijn beeld. Uiteindelijk zal zijn kapelletje in de vergetelheid verdwijnen want niemand komt er bidden.

De erkenning

Ondertussen zijn er een drietal hutten gebouwd ter beschutting van de bedevaarders. De pastoor laat een kapel uit leem, hout en voorzien van een pannendak bouwen. Ze wordt officieel ingehuldigd met een processie van de kerk van Koersel naar de kapel (4 km). De ex-voto's ¹² worden aan de nieuwe staak opgehangen. Iedere avond haalt de koster ze op en de volgende dag, heel vroeg, worden ze terug bevestigd. Het offerblok wordt met drie sleutels afgesloten. De kerkelijke overheid blijft echter terughoudend en sceptisch. De pelgrims blijven toestromen en de meldingen van wondere genezingen houden aan. Niet het nieuwe beeld maar de plaats blijft in de ogen van de mensen heilig. De kerkelijke autoriteiten kunnen hier niet meer omheen en op 30 juli 1829 ondertekent E.H. Arnold Barrett, vikaris-generaal van het bisdom Luik, de officiële toelating tot het houden van bedevaarten naar de kapel. Deze worden zo talrijk dat er door de gemeente een degelijke weg van Koersel dwars door de heide naar de kapel wordt aangelegd.

De verdere uitbouw

De erkenning door het bisdom en de nieuwe toegangsweg doen het aantal bedevaarten en bezoekers nog toenemen. De nood aan een ruimere kapel dringt zich op.

¹⁰ Limburg was nog geen bisdom en behoorde tot het bisdom Luik.

¹¹ DE KINDER GUSTAVE, VALGAEREN IVO, “*Geschiedenis van het Kapelleke bij de fontein te Koersel*”, p. 22,24.

¹² Metalen, zilveren of wassen plaatjes of beeldjes die het lichaamsdeel (of dier) uitbeelden dat genezen is.

In 1833 is het zover. De nieuwe stenen kapel is 30 voet ¹³ lang en 20 voet breed. Het altaar komt uit het begijnhof van Diest.

Bij de plechtige inhuldiging op 25 augustus door pastoor Lijnen (onder bescherming van de bisschop Mgr. Rutten) is er een menigte van 5000 mensen aanwezig. Na de inwijding volgt de allereerste misviering. Men spreekt van een grootse plechtigheid met een processie voorafgegaan door 12 priesters. Voortaan zou er iedere woensdag en vrijdag een mis opgedragen worden.

Al op 13 oktober 1834 vindt een eerste processie vanuit Zolder plaats. De gemeente werd namelijk getroffen door een epidemie van buikloop die al veel slachtoffers maakte. Na de processie worden er veel gezangen gemeld.

De kapel doet dienst als noodkerk van oktober tot december 1834 toen de Kerk van Koersel door brand was geteisterd. Het succes als bedevaartsoord zorgt er ook voor dat het uitzicht en het interieur van de kapel steeds volwaardiger worden (klok, marmeren altaar, biechtstoel, preekstoel, mooie kerkstoelen). In een tijdspanne van dertig jaar krijgt de kapel de allure van een kleine kerk. Het beeld van O.-L.-Vrouw aan den Staak is tegen 1872 ook prachtig aangekleed.

De dankbare bedevaarders die dachten geholpen of genezen te zijn, laten kostbare giften achter. Maar de gelegenheid maakt de dief ... ! In het voorjaar van 1850 is er sprake van een belangrijke diefstal van kostbaarheden door een vrouw uit de omgeving (de Plakettenberg) die blijkbaar niet enkel kwam om te bidden.

De verbouwing van de kapel

Het gemeentebestuur doet in de jaren dertig een aanvraag bij de toenmalige pastoor van Koersel, E.H. H. Mevis, om zondagdiensten in te richten in de bedevaartskapel. De parochiekerk in het centrum van het dorp ligt voor de bewoners van Koersel Kapelleke “*op één uur gaans langs eene ellendigen gaan-weg*” ¹⁴. Geen pretje dus.

De pastoor ziet hier een kans om van de kapel een volwaardige parochiekerk te maken. Hij laat plannen maken maar hij heeft tegenslag want sommige eigenaars in de buurt willen de nodige grond niet afstaan voor deze grote verbouwing. Het blijft dus bij een aanpassing van de bestaande kapel. De werken staan onder leiding van Karel Gessler uit Maaseik. Men behoudt het bouwwerk uit 1833, dat het koor moet vormen. Tegen het oude gedeelte wordt in 1939 een éénbeukig schip aangebouwd in neogotische stijl.

In het koor komen acht gekleurde glasramen in lood. De kunstenaar is F. Crikx uit Brussel. Volgende heiligen worden afgebeeld: H. Teresia van Lisieux, H. Johannes Berchmans, H. Brigida, H. Hubertus, O.-L.-Vrouw aan den Staak, H. Anna, H. Cornelius, H. Don Bosco. De kostprijs van de uitbreiding bedraagt 150 050 fr. ¹⁵. Het geld wordt samengebracht met gemeentelijke subsidies en donaties o.a. een zeer gulle van de pastoor zelf. Enkele privé-eigenaars staan grond af voor de uitbreiding. Op 1 mei zijn de werken voltooid en wordt er iedere zondag een Heilige Mis opgedragen.

¹³ Oude lengtemaat. Als praktische vuistregel geldt: 1 voet = 0,3 m.

¹⁴ DE KINDER GUSTAVE, VALGAEREN IVO, “*Geschiedenis van het Kapelleke bij de fontein te Koersel*”, p. 45.

¹⁵ Tijdschrift “*De Kiosk*”, nummer 17, p. 48, jaargang 5, juli 1999.

Het Mariapark

In 1910 laat E.H. Mevis ten Zuiden van de kapel een Mariapark aanleggen. De kapel stond tot dan toe nog midden in de heide. De onmiddellijke omgeving wordt beplant met struiken en sierbomen.

In het centrum van het park wordt een nabootsing van de grot van Lourdes gebouwd. Voor de grot komt een beeld van de knielende Swartebroukx. Aan de linkerkant van de grot staat een ijzeren kastje op een paal met het Mariabeeldje.

Het water uit de bron wordt via leidingen naar de grot geleid. Vanaf dan kunnen de bedevaarders het water aftappen uit twee koperen kraantjes onder het opschrift "*Drinkt van het water dezer bron*".

Dankzij een gulle schenking kan de pastoor zeven beeldengroepen (gepolychromeerde plaaster) laten ontwerpen door een niet vernoemde Gentse kunstenaar.

In 1911 wordt het park verrijkt met deze Statiën van O.-L.-Vrouw van Zeven Weeën (of Smarten). De beeldengroepen worden op regelmatige afstand van elkaar geplaatst in een boog rondom de kapel. Het park krijgt bovendien een Calvarieberg en een fontein.

In de loop van 1953-1954 krijgt het Mariapark een beter uitzicht. De calvarieberg wordt verhoogd en er komt een Christusgraf. Er worden bovendien een altaar en een preekgedeelte bijgeplaatst. Zo kunnen er bij goed weer misvieringen in openlucht worden opgedragen. De Zeven-Weeën-Statiën krijgen een grondige opfrisbeurt. De grot en de fontein worden verplaatst.

In 1964 worden de beeldengroepen prachtig gerenoveerd door Paul Claes uit Genk. De cementen behuizingen blijven maar de beelden worden in gekleurde keramiek uitgevoerd.

In 1991 worden betonnen zitbanken geplaatst en de calvarieberg krijgt aan de rugzijde een moderne houten afdekking met een leien dak. Er worden bomen bijgeplant zodat het geheel beter past in de natuurlijke omgeving.

Hoogtepunten in de geschiedenis van het bedevaartsoord

- In 1910 gaat het bisdom akkoord met de oprichting van de "Broederschap van O.-L.-Vrouw aan den Staak" tot verering en verspreiding "harer" devotie.

Dit brengt weer zaad in het bakje want het jaarlijks lidmaatschap kost op dat ogenblik 0,5 fr. en lidmaatschap voor het leven kost 6 fr. De vereniging kent een enorm succes, de leden komen uit 29 gemeenten, zelfs uit Luik en Antwerpen.

- In 1912 krijgt het bedevaartsoord het bezoek van Mgr. Bermijn, een missiebisshop die werkzaam was in Mongolië. Er wordt een heus feestcomité opgericht en de gemeente verleent zelfs een toelage van 100 fr. Het wordt een schitterend feest met een eucharistieviering, een grote omgang en in de namiddag een kaarsjesprocessie. Alle huizen van het dorp zijn bevlagd en de ramen worden met bloemen versierd. De opbrengst van de geldinzameling voor de missionaris wordt niet vermeld maar die moet rijkelijk geweest zijn. Er komen zelfs bedevaarders uit Brabant en Nederlands-Limburg opdagen.

- De viering van het 100-jarig bestaan is in 1926 en duurt wel twee weken. Opnieuw een feestcomité en deze keer 5000 fr. toelage.

Een grootse processie vanuit Koersel wordt op touw gezet met de bisschop Mgr. Rutten en gouverneur de Renesse als voornaamste hoogwaardigheidsbekleders. Duizenden bedevaarders nemen deel. De tweede zondag is prelaat Crets van Averbode aanwezig bij de vieringen.

- Op 1 mei 1947 organiseren de mijnwerkers en bedienden van het kanton Beringen hun eerste grote bedevaart naar de Kapel.
- 1951 wordt het jaar van het 125-jarig bestaan met 20 000 fr. toelage. Op 15 augustus is er een grote processie met Mgr. Kerkhofs, bisschop van Luik en de week daarop nogmaals een processie met Mgr. Stappers van Ceramos ¹⁶.
- De tot op heden grootste viering komt er op 1 mei 1976. Dan staat alles in het teken van het 150-jarig bestaan. De vieringen beginnen op 1 mei en eindigen pas op 1 augustus. Overall wapperen er witblauwe vlagjes. In iedere straat wordt een kapelletje geplaatst met een verlicht glasraam (zeven in totaal). Op verscheidene zaterdagen is er s'avonds een kaarsjesprocessie in de straten van de wijk. Aan elk kapelletje wordt er gebeden. De hoogmis wordt gecelebreerd door Mgr. Schreurs. De toneelvereniging Sint-Bona uit Berkenbos voert een wagenspel op over het ontstaan van de Kapel. De climax van de feestelijkheden komt in augustus met een openluchtopvoering van het middeleeuwse spel "Mariken van Nimweghen" door de toneelkring "het Fontejntje".
- Voor het 175-jarig bestaan in 2001 worden de activiteiten gespreid van 30 april tot 14 augustus. De herdenking begint met een kaarsjesprocessie. Hoogtepunten zijn de hoogmissen op 1 en 20 mei waarin Mgr. Schreurs voorgaat. Er wordt een "Dag van de Jeugd" (6 mei) en een rommel- en antiekmarkt (6 juni) georganiseerd. Het natuureservaat "De Watersnip" organiseert thema-activiteiten rond natuur en omgeving en geeft demonstraties over oude gebruiken (turfsteken). De vieringen worden afgesloten met een kaarsjesprocessie op 14 augustus. De sfeer en de samenhang tussen de buurtbewoners is ondertussen wel fel veranderd en de grote toeloop van vroeger is er niet meer. Ter gelegenheid van het jubileumfeest wordt ook het gewaad van het Mariabeeld volledig gerestaureerd (kostprijs 80 000 fr.! ¹⁷). Eigenlijk is het beeld enkel een hoofd op een steun die aangekleed is, zoals dit van Scherpenheuvel. De kleren maken de vrouw in dit geval.

Het bedevaartritueel

Elke katholieke vereniging die zichzelf toen respecteerde, organiseerde minstens éénmaal per jaar een bedevaart. Ik ben afkomstig uit het Waasland en net zoals hier spreekt men daar in de volkstaal over "beewegen". Meestal gebeurt dit volgens een klassiek patroon: in processie vanuit het dorp naar de kapel en na aankomst volgt een Heilige Mis en een offerande. Men loopt hierbij driemaal biddend rond het altaar en offert wat geld. Hierna gaat men buiten en stapt men driemaal al biddend rond de Kapel. Dit laatste noemt men hier in de streek "portsjunkelen" ¹⁸. Ook individueel en in kleinere groepen wordt dit ritueel uitgevoerd.

¹⁶ Turkse zuidwestkust.

¹⁷ Gesprek met de heer Robert Bernaerts, Spechtenstraat 3, Koersel, parochiaal medewerker.

¹⁸ Komt van de Franciscanen. "Porsjunkula" verwijst naar het stukje grond waarop Franciscus van Assisi zijn kerk mocht bouwen.

Sommige dorpen houden hun bedevaart steeds op vaste data zoals Zolder (op 13 oktober, de dag dat de dysenterieplaag stopte in 1834).

Bij feestelijkheden, hoogdagen en grote herdenkingen zijn de processies plechtige optochten waarbij het Heilig Sacrament en het Mariabeeld worden megedragen. Dit gebeurt langs prachtige in patroon bestrooide straten met versierde woningen en ramen. Vele deelnemers dragen hierbij nagemaakte historische tunieken en gewaden. Vanaf de jaren zestig nemen de grote processies en bedevaarten langzaam af.

De tussenkomsten van Maria en het helende water

Een vijftal spraakmakende genezingen worden vernoemd door pastoor Lijnen in het kerkarchief. Zeventien andere tussenkomsten van Maria worden opgesomd in een heruitgegeven publicatie uit 1926¹⁹. Bij de genezingen wordt er regelmatig vermeld dat de traditionele geneeskunde niet meer hielp of dat de aanwezige arts enkel plotse (onverklaarbare?) beterschap kon vaststellen. Verder getuigen tientallen geofferde voorwerpen en ex-voto's die door aanhoorde bedevaarders in de kapel zijn achtergelaten van de diepe gelovigheid en overtuiging van de betrokkenen.

Op zijn minst eigenaardig is dat sommige kwalen op het ogenblik van de genezing reeds jaren aansleepten (blindheid, lamheid, ...). Het is ook opvallend dat er telkens een grote toeloop van bedevaarders is, bij langere periodes van slechte weersomstandigheden (risico op slechte oogst) en bij epidemieën.

Zo is er de dysenterieplaag in Zolder in 1834 en een grote droogte in 1859. De laatste voert 2000 bedevaarders en 30 karren aan met bejaarden en zwakken vanuit Bocholt.

Even nog bemenen dat bronnen in de oudheid al werden beschouwd als een symbool van gezondheid en leven. Zuiverend en genezend water is ook altijd sterk verbonden geweest met de christelijke leer (het doopsel). Belangrijke bedevaartsoorden (ook van andere godsdiensten) situeren zich trouwens dikwijls in de buurt van bronnen of rivieren (Lourdes, Jordaan, Ganges, ...). Vele mensen beschouwen bronwater als helend.

Is dit ook het geval met het bronwater van Koersel-Kapel? Ik laat een deskundige aan het woord ...²⁰

“De streek rond het bedevaartsoord was vroeger rijk aan natuurlijke kleine bronnen, in de volkstaal “sprinken” genoemd. Dit is te wijten aan de ligging aan de rand van het Kempisch Plateau (reliëfverschil). De bron van het Koerselse Kapelleke moet één van de laatste geweest zijn waarvan het water aan de oppervlakte kwam, want in de loop van de tijd is het grondwaterniveau steeds meer gaan zakken.

De bron wordt aangevuld door neerslag en oppervlaktewater dat tamelijk snel wegvloeit. Het gaat hier bijgevolg niet over een diepe bron. In diepere bronnen heeft het water veel meer tijd om heilzame stoffen op te nemen. Dit is hier dus niet het geval. Het water is vrij zuur maar het is perfect drinkbaar. Slechts gedurende een zeer korte periode is het bronwater vervuild geweest.

19 “O.L.Vrouw aan den Staak of O.L. Vrouw bij het Fonteintje”, *Altiora*, Antwerpen, 1911, p. 9-22 en p. 45-46.

20 *Gesprek met de heer Willy Vanlook, medewerker van natuurreservaat de Watersnip (011/450193).*

Dit was het geval toen er enkele jaren geleden in de onmiddellijke omgeving van de bron werken werden uitgevoerd. De laatste tijd valt de bron regelmatig droog. Er werd een werkgroep opgericht om het fenomeen te onderzoeken.”

De kapel en haar actuele omgeving

De Hogenbosheide waar Jan Swartebrouckx werd aanhoord door Maria, is geëvolueerd tot een prachtig recreatiegebied van 115 ha. De bekendheid van het bedevaartsoord heeft hier zeker toe bijgedragen. In 1957 begint de gemeente met een verkavelingbeleid en ontstaan de woonwijken rond het bedevaartsoord.

Het recreatieoord “het Fonteintje” met de uitkijktoren komt er in 1963 en in 1964 worden de kapel en haar omgeving een beschermd gebied. Het recreatiegebied breidt snel uit: minigolfterrein, speeltuin, strandzwembad, wandel- en fietspaden en sinds 1991 ook een speeldorp. De stad Beringen is momenteel met de renovatie van de speeltuin bezig.

Onder het waakzaam oog van milieuverenigen blijft het rustige karakter van de omgeving bewaard en kunnen het bedevaartsoord en het recreatiedomein elkaar “bestuiven”. De groene en serene omgeving is voor beide ideaal. Zachte recreatie in een groene omgeving wordt zowel door de natuurliefhebber als door de bedevaarder gewaardeerd en draagt bij tot de juiste gemoedsstemming. Het Limburgs fietsroutenetwerk en de wandelpaden doorkruisen het gebied en zorgen voor talrijke klanten bij de vier plaatselijke horecazaken. Wandelaars en fietsers wippen daarbij even binnen in de Kapel en vullen nog regelmatig een flesje aan de bron.

De komst van het natuureducatief centrum “de Watersnip” in 1997 brengt veel schoolgaande jeugd naar het domein.

Dit geldt bovendien ook voor de kampeerterreinen in de omgeving want in de zomer vinden talrijke jeugdbewegingen (ook van ver buiten de provincie) hun weg naar “het Fonteintje”.

De devotie vandaag ²¹

De devotie is over haar hoogtepunt heen. De grote bedevaarten met massa’s mensen zijn niet meer ... Sinds de jaren tachtig zijn zij weggeëbd en in het begin van de jaren negentig zelfs volledig verdwenen.

Op 1 mei en op 15 augustus vinden er wel nog speciale vieringen plaats:

- op 1 mei wordt het volledige Decanaat uitgenodigd. In de namiddag is er een korte ommegang waarbij het Mariabeeld meegedragen wordt. De processie wordt gevolgd door een mis in open lucht. In 2007 waren er 350 deelnemers;
- op de vooravond van 15 augustus (Maria Hemelvaart) organiseert de pastoor nog steeds een kaarsjesprocessie. Langs een korte ommegang (1 km) in de onmiddellijke buurt worden kapelletjes opgehangen met de “Zeven Blijde Mysteries”. Aan elk kapelletje wordt gestopt om even te bidden;
- op 15 augustus zelf is er in de namiddag een kort bezinningsmoment gevolgd door een mis in open lucht.

Op parochiaal niveau is het bedevaartsoord voor het ogenblik afhankelijk van de Sint-Brigidaparochie van Koersel.

²¹ *Gesprekken met E.H. pastoor Tjeu Neyens, Pastorijstraat 49, Koersel, de heer Marcel Geypens, Linkestraat 93, Koersel, lid Kerkfabriek en de heer Robert Bernaerts, Spechtenstraat 3, Koersel, parochiaal medewerker.*

Er wordt nog driemaal per week een Heilige Mis opgedragen (dinsdag, donderdag en zondag). De erediensten worden verzorgd door de pastoor van Koersel en door een Witte Pater uit Genk (E.H. Jan Geypens). Op zondag is de kapel steeds volzet en moeten er stoelen bijgezet worden!

In mei en juni vinden scholen uit de omgeving regelmatig hun weg naar het Kapelleke. Katholieke jeugdbewegingen en catechesewerkingen uit de streek trekken er ook nog regelmatig naartoe. Ze organiseren tochten met bezinningsmomenten aangepast aan de hedendaagse jongerenpastoraal. De bedevaartscultus heeft echter de algemene tendens van de teruglopende geloofsbeleving gevolgd. Er kan niet ontkend worden dat het grote publiek eerder voor het recreatieve dan voor het devote aspect naar “het Fonteintje” komt.

Maar bij een bezoek aan het oord vandaag stelt men toch snel vast dat de devotie absoluut niet ter ziele gegaan is. Integendeel. De plaats heeft nog steeds een grote uitstraling en aantrekkingskracht (zeker bij de mensen uit de streek).

In een kleine stemmige en afgesloten ruimte van de kapel kan men in alle stilte bidden en noveenkaarsen offeren. Er branden er steeds tientallen ... In deze ruimte bevindt zich ook een intentieboek. Bij het inkijken word je stil. Het is verbazend hoeveel (jonge) mensen hier iets waardevols en diepzinnigs neerschrijven over de meest uiteenlopende dingen. Het zijn niet altijd gunsten die gevraagd worden, je leest vooral bedankingen. Sommigen luchten in dit boek even hun hart met persoonlijke boodschappen. Soms heel pakkende ...

Er is zelfs een boodschap in het Nepalees te lezen. Er worden meer dan twee intentieboeken per jaar volgeschreven.

In de loop van 2007 werd het dak van de kapel nog gerenoveerd en kreeg het torentje een uurwerk. Een klokje slaat nu automatisch om het uur en het half uur en klept voor de aanvang van de mis.

De lokale motorclub wil einde 2007, begin 2008 een glasraam schenken. De gift is uit dankbaarheid voor het jarenlange gebruik van het nabijgelegen motorcrossterrein zonder grote ongevallen of moeilijkheden. Het glasraam zal de geschiedenis van de kapel uitbeelden. Het zal een prachtige afsluiting vormen tussen de gebedsruimte en de binnenruimte van de kapel.

In de kapel zelf zijn de ex-voto's verdwenen maar in een hoekje aan de voet van een onooglijk kapelletje op een staak worden nog steeds voorwerpen uit dankbaarheid achtergelaten (foto's, bedankingsplaatjes, bloemstukjes, ...).

Zo zag ik een plaat van de “Vriendenkring van de oud-mijnbedienden van de kolenmijnen” als herdenking van hun 75ste bedevaart in 2007.

Er worden, spijtig genoeg, regelmatig giften ontvreemd en de verkoop van souvenirs is vrijwel volledig uitgestorven. In een kleine winkelruimte recht tegenover de kapel kan men nog “overschotjes” kopen uit de tijd van weleer (vaantjes, bidprentjes, paternosters, schapuliertjes, ...). De voorraad wordt echter niet meer aangevuld en het winkeltje is slechts sporadisch (op aanvraag) open.

